

rasjonalitet, effekter & performativitet

in3220/in4220

Tone, 22. oktober 2026

Tema: 1) effekter & performativitet
2) rasjonalitet

Pensum for alle:

- Guri Verne om performativitet

Master

- Ritzer om McDonaldisering

Ekstra

- Notat om rasjonalitet av Svein Hovde
- Thomassen om håndsverksrasjonalitet og ikke omsorgsrasjonalitet i sykepleie
- artikler om rasjonalitet: Salminen-Karlsson & Goley 2022, Cecez-Kecmanovic m.fl. 2002, Verne 2014, Feldman & March 1981, Oskarsen & Bratteteig 2024
- artikler om performativitet: Verne 2017, Law & Singleton 1999, Mackenzie & Spears 2014, Mackenzie & Bamford 2018,
- artikler om effekter: Johnsen 1988 (Latour), Latour 1991, Ritzer m.fl. 2012, Woermann 2012

effekter og performativitet

effekter

- virkninger av en hendelse / en inngripen / en (ny) artefakt
- effekter kan være
  - tilsiktede, ønskede, *f.eks. at Internett gir alle mulighet til å publisere (folk uten ressurser kan komme til orde)*
  - utilsiktede, *f.eks. at når alle kan publisere, vil også løgner og usannheter kunne publiseres, og er umulig å hindre (uten en redaksjon) og vi opplever f.eks. nettroll, filterbobler og "det mørke, uønskede nettet"*
- effekter kan være uforutsigbare
- og vanskelige å påvise (årsak-virkning)

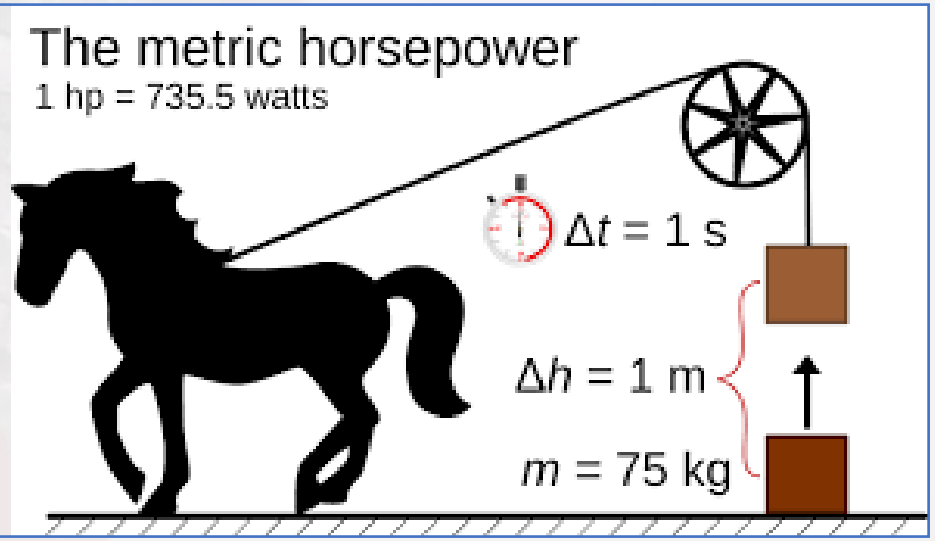

effekter og performativitet

- Performativitet kan betraktes som en form for effekt
- men performativitet er også et sammensatt fenomen som rommer andre ting enn det som vanligvis forbindes med effekt og effektivitet:
- effekt er noe vi søker å oppnå (intensjonalt), mens performativitet kan være noe vi erkjenner i etterkant, og som noen ganger ikke tilsiktet eller ønsket

- *effekt er i fysikken definert som arbeid utført per tidsenhet*
- *effekt er det en får ut av et system eller en teknologi (eksempel Wattstyrke)*
- *effektuere er å sette i verk eller utføre*
- *effekt assosierer til effektiv, det som gir resultater*
- *effekt forbindes med virkning (dvs. årsak-virkning)*

perspektiver på performativitet

Kilde: Gond et al. 2016: 444

Table 1. Foundational conceptualizations of performativity

Foundational perspectives	Foundational author(s), research roots	Main question(s)
Performativity as doing things with words	Austin (1962) Searle (1969) *Philosophy and linguistic*	How to do things with words?
Performativity as efficiency	Lyotard (1984/1979) *Philosophy* and *postmodernism*	What characterizes knowledge production in post-modern societies?
Performativity as actors' constituting the self	Derrida (1979) *Philosophy* Butler (1990, 1993, 1997) *Gender studies*	How do actors create their own selves?
Performativity as bringing theory into being	Barnes (1983) Pickering (1995) *Social studies of sciences* Callon (1998); MacKenzie and Millo (2003) *Economic sociology*	How do theories shape realities?
Performativity as socio-materiality mattering	Barad (2003, 2007) *Gender studies and post-humanism* Latour (2005) *Actor-Network Theory*	How do things constitute reality through actors' practices?

performativitet: språkhandlinger

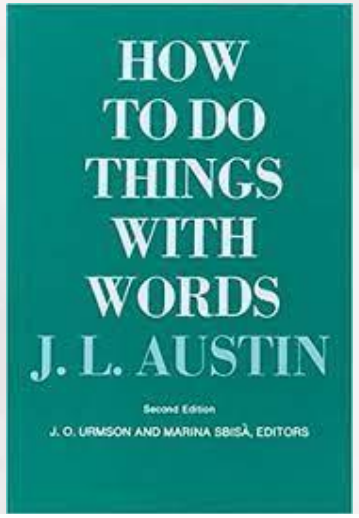
STORE NORSKE LEKSIKON

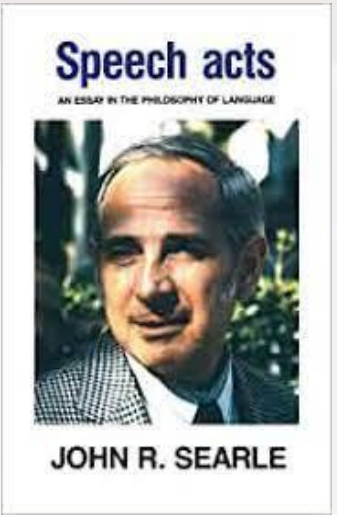
Søk i Store norske leksikon

performativ (filosofi)

Store norske leksikon / Religion og filosofi / Filosofiens fagdisipliner / Språkfilosofi

Performativ er utsagn i første person entall eller flertall hvor selve ytringen eller avgivelsen av utsagnet fullbyrder den handling som utsagnets verb betegner. Eksempler er «Jeg lover deg at ...», «Vi ønsker dere ...».

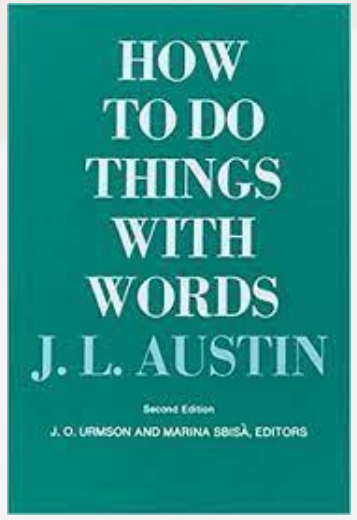

Speech Act Classification by John Austin

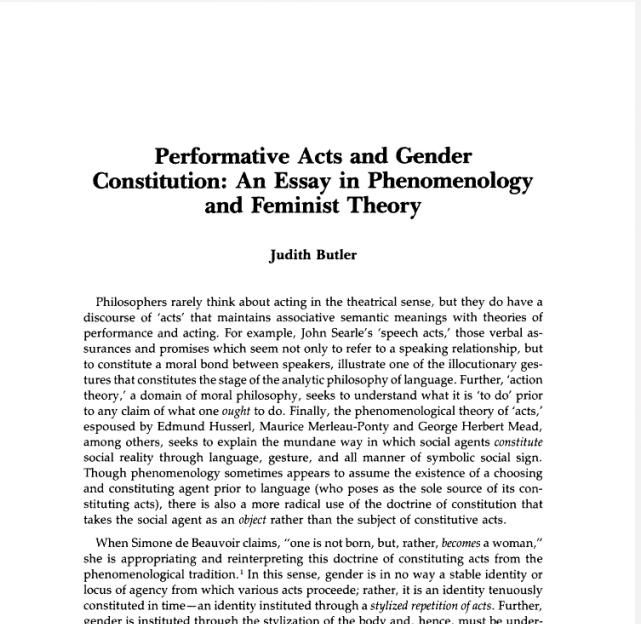
- ***Verdictives***: giving a verdict, estimate, appraisal, finding
- ***Excersitives***:exercising of power, rights or influence, advising, warning
- ***Commissives:*** promising or undertaking, they commit you to doing something;
- ***Behavitives:*** which have to do with social behaviour and attitudes, apologizing, congratulating, commending, condoling, cursing;
- ***Expositives:*** I argue, I concede, I illustrate – could be classed as metalinguistic;

There could be marginal cases, they could overlap.

performativitet: hvordan språk forandrer verden

- **Performative** språkhandlinger er utsagn i første person entall (jeg) eller flertall (vi) hvor selve ytringen eller det å uttale utsagnet fullbyrder den handling som utsagnets verb betegner.
  - Eksempel 1: Presten sier: Da erklærer jeg dere for rette ektefolk å være
  - Eksempel 2: Dommeren sier: Tiltalte dømmes til en straff på betinget fengsel…
  - Eksempel 3: Meteorologen sier: På Østlandet blir det pent vær i morgen
  - Hverdagslige eksempler: Jeg ønsker dere god tur/Jeg ber om unnskyldning....
- **Konstaterende** språkhandlinger eller ytringer der noe erklæres for å være tilfelle eller ikke, setninger der noe omtales som sant eller usant.
- Handlinger eller performativitet er i følge Judith Butler det som konstituerer kjønn (i betydningen 'gender'= sosialt kjønn)

Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory

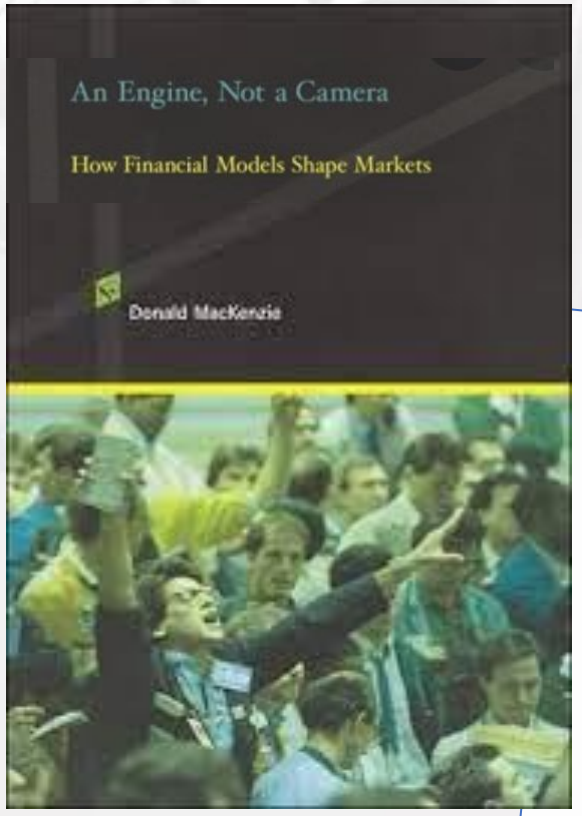
Judith Butler

Philosophers rarely think about acting in the theatrical sense, but they do have a discourse of 'acts' that maintains associative semantic meanings with theories of performance and acting. For example, John Searle's 'speech acts,' those verbal assurances and promises which seem not only to refer to a speaking relationship, but to constitute a moral bond between speakers, illustrate one of the illocutionary gestures that constitutes the stage of the analytic philosophy of language. Further, 'action theory,' a domain of moral philosophy, seeks to understand what it is 'to do' prior to any claim of what one *ought* to do. Finally, the phenomenological theory of 'acts,' espoused by Edmund Husserl, Maurice Merleau-Ponty and George Herbert Mead, among others, seeks to explain the mundane way in which social agents *constitute* social reality through language, gesture, and all manner of symbolic social sign. Though phenomenology sometimes appears to assume the existence of a choosing and constituting agent prior to language (who poses as the sole source of its constituting acts), there is also a more radical use of the doctrine of constitution that takes the social agent as an *object* rather than the subject of constitutive acts.

When Simone de Beauvoir claims, "one is not born, but, rather, *becomes* a woman," she is appropriating and reinterpreting this doctrine of constituting acts from the phenomenological tradition.[1] In this sense, gender is in no way a stable identity or locus of agency from which various acts proceede; rather, it is an identity tenuously constituted in time—an identity instituted through a *stylized repetition of acts*. Further, gender is instituted through the stylization of the body and, hence, must be under-

performativitet i STS

Science and Technology Studies
Science, Technology and Society

'The Formula That Killed Wall Street':
The Gaussian Copula and Modelling Practices in Investment Banking

Donald MacKenzie and Taylor Spears

2013

This article was published in *Social Studies of Science* 44 (2014): 393-417.

Example: The Black–Scholes equation

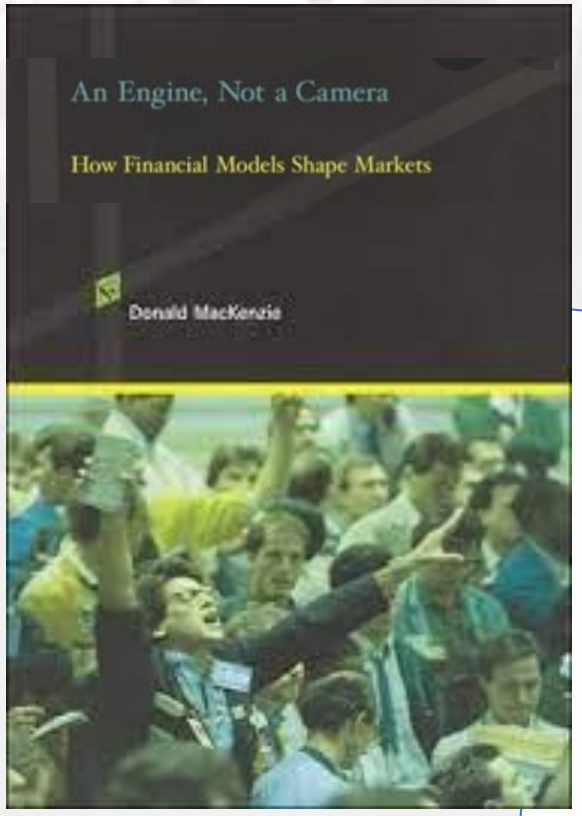
$$\frac{\partial V}{\partial t} + \frac{1}{2}\sigma^2 S^2 \frac{\partial^2 V}{\partial S^2} + rS\frac{\partial V}{\partial S} - rV = 0$$

- Describes the price of a stock option over time
- Based on a set of assumptions that were not "true" when the formula was published in 1973
- These assumptions have become more true
- A performative effect – it shapes the markets
- "An engine, not a camera" (MacKenzie 2006)

Kilde: Guri Verne

performativitet i STS

Science and Technology Studies
Science, Technology and Society

‘The Formula That Killed Wall Street’:
The Gaussian Copula and Modelling Practices in Investment Banking

Donald MacKenzie and Taylor Spears

2013

This article was published in *Social Studies of Science* 44 (2014): 393-417.

Example: The Black–Scholes equation

$$\frac{\partial V}{\partial t} + \frac{1}{2}\sigma^2 S^2 \frac{\partial^2 V}{\partial S^2} + rS\frac{\partial V}{\partial S} - rV = 0$$

- Describes the price of a stock option over time
- Based on a set of assumptions that were not “true” when the formula was published in 1973
- These assumptions have become more true
- A performative effect – it shapes the markets
- “An engine, not a camera” (MacKenzie 2006)

Norge | Koronaviruset

Mens FHI bommet, traff danskene midt i blinken

Danske forskere klarer å forutsi hvor mange som havner på sykehus med korona. Hemmeligheten? De danske modellene legger til grunn at folk tar fornuftige valg.

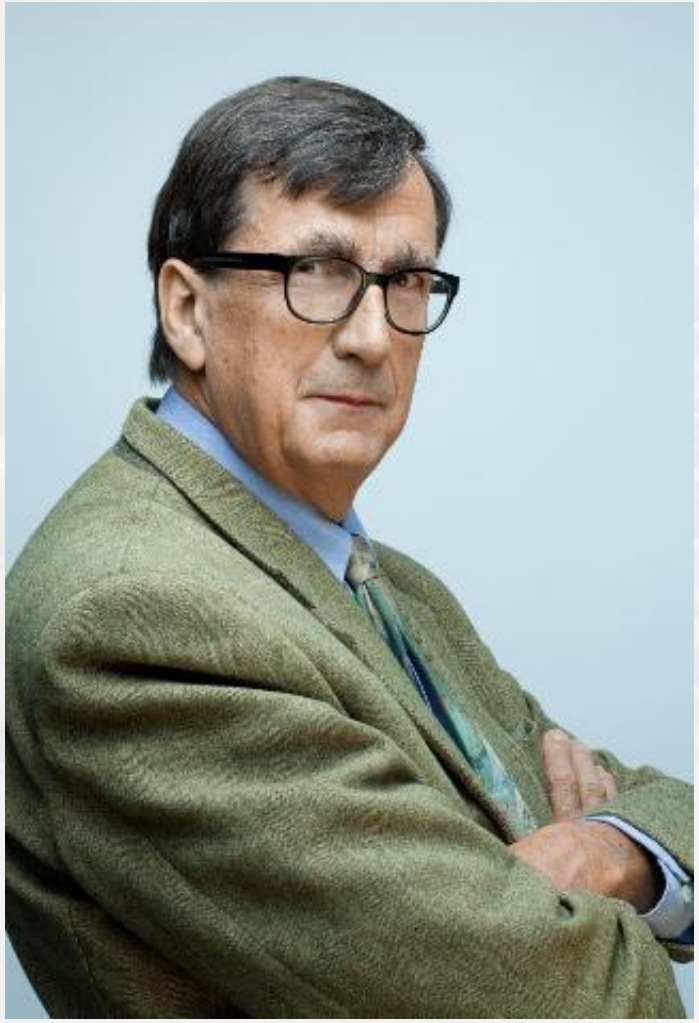

Tross sterk smitteøkning merket danske sykehus allerede i midten av januar at antallet intensivpasienter g fra lungeavdelingen på Bispebjerg hospital i København 13. januar. *Foto: Morten Uglum / Aftenposten*

Kilde: Guri Verne

Bruno Latour utfordrer vanlige skiller

i Actor-Network Theory (ANT)
i Science & Technology Studies (STS)

- Humans og non-humans
- Teknologi og samfunn
- Sosiale relasjoner og omgang med ting
- Samfunnsmessig kontekst og tekno-vitenskapelig innhold
- Makrostrukturer (samfunn) og mikrostrukturer (lokalt)
- Forklaringer og beskrivelser/ årsaker og virkninger

> The three Graces of Truth, Efficiency, and Profitability, so handy for providing causes in science, technology, and economics, are obviously unusable (to explain), as they are the result and not the cause of these displays. (Latour 1991: 120

Guns kill people vs. people kill people

- If I define you by what you have (the gun), and by the series of associations that you enter into when you use what you have (when you fire the gun), then you are modified by the gun – more or less so, depending on the weight of the associations that you carry.
- The translation is wholly symmetrical. *You are different with a gun in your hand: the gun is different with you holding it*. You are another subject because you hold the gun: the gun is another object because it has entered into a relationship with you.
- These examples of actor-actant symmetry force us to abandon the subject-object dichotomy, a distinction that prevents the understandings of collectives. It is neither people nor guns that kill. Responsibility for action must be shared among the various actants.

Latour: Teknologi er «samfunn i fast form»

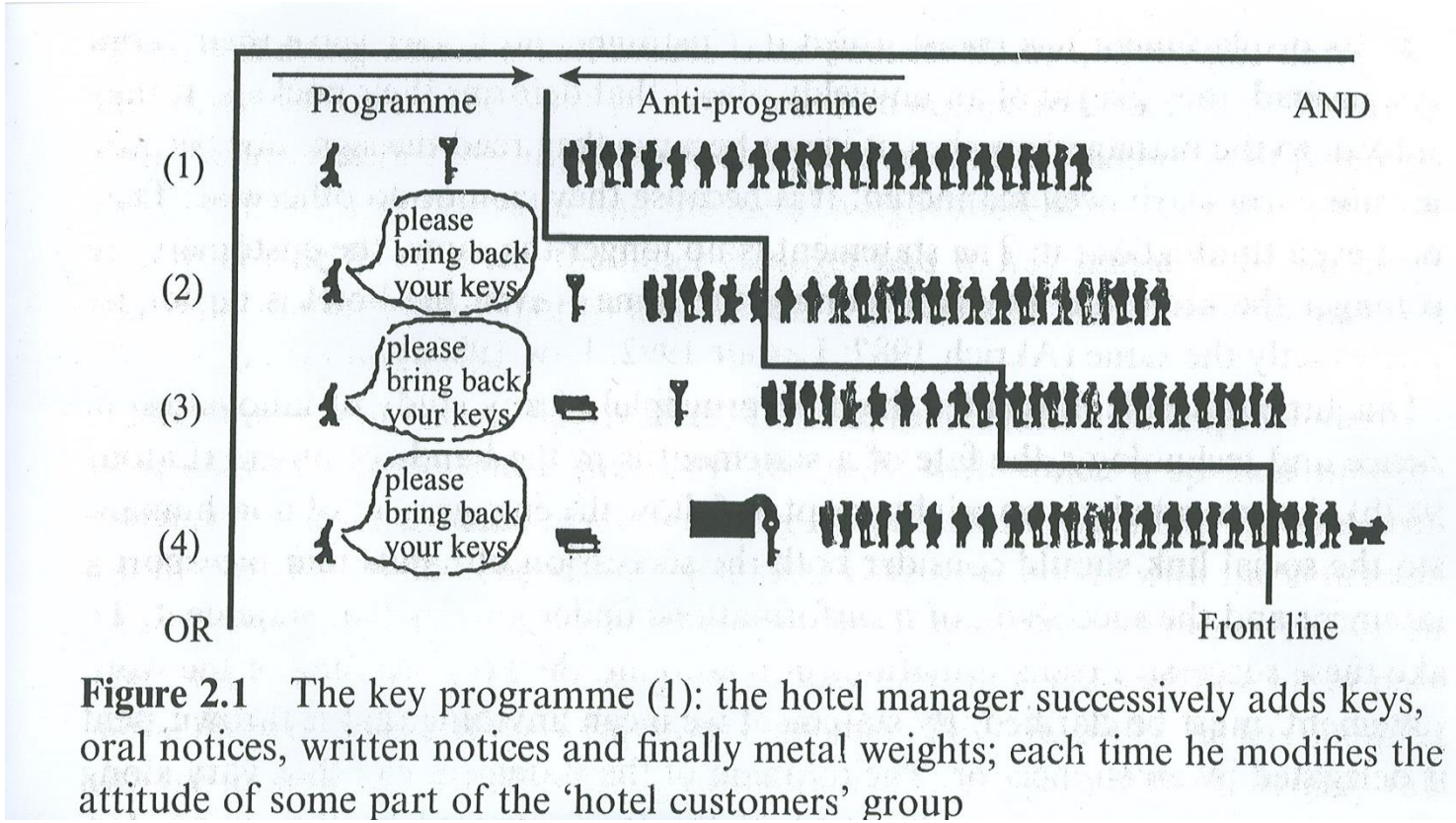
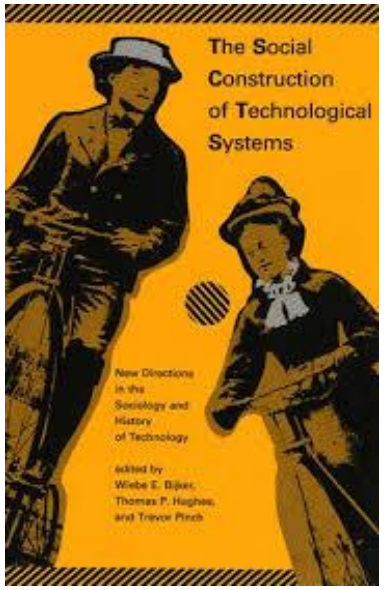

Figure 2.1 The key programme (1): the hotel manager successively adds keys, oral notices, written notices and finally metal weights; each time he modifies the attitude of some part of the 'hotel customers' group

Det utvidede program (digitalisert)

‘And’-dimensjonen; tilføyer de og de programelementene

Program ⟷	Analogt antiprogram (tradisjonelt)		Digitalt antiprogram (nytt)	
Ingen instrukser				
Vennligst returner nøkkel i resepsjonen				
Vennligst returner nøkkel i resepsjonen	Oppslag og skriftlig beskjed			
Vennligst returner nøkkel i resepsjonen	Oppslag og skriftlig beskjed	Tungt og klumpete nøkkelskilt		
Ta vare på nøkkelkortet			Åpner og låser ved hjelp av nøkkelkort	
Ta vare på nøkkelkortet			Åpner og låser ved hjelp av nøkkelkort	Slår lys på og av ved å sette kort i holder

Hotellgjestenes handlingsbetingelser og -valg under ulike forutsetninger

Eksempler på samspillet mellom humans og non-humans

- Hotellet og romnøkkelen
- Oppfinnelsen av Kodak-kameraet og utviklingen av et massemarked for amatørfotografer
- Den automatiske dørlukkeren
- Brettseileren og seilbrettet (på engelsk betegner 'windsurfer' både seileren på brettet og seilbrettet, tingen og personen)
- Utviklingen av den moderne sykkel og massesykling
- Guns kill people vs. people kill people

performativitet: robotgressklipper som eksempel

Adapting to a Robot

Adapting Gardening and the Garden to fit a Robot Lawn Mower

Guri B. Verne
Department of Informatics
University of Oslo
Oslo Norway
guribv@ifi.uio.no

ABSTRACT

Introducing robots into the home changes the work that the homeowners carry out. This paper explores in depth how garden work and the garden change when a robotic lawn mower is introduced. The methodology in this study is autoethnography, which gives access to personal experiences and thoughts. The paper describes how the usual work of manually mowing the lawn is automated and new tasks emerge as the gardeners adapt to the robot mower. A conceptual framework is presented and used to analyse these changes. Some gardening tasks become redundant and new tasks appear, and a new urgency is added to some of the old tasks. In addition, awareness about the robot mower's movements is important to keep it active and avoid damage to the robot and things in the garden. The paper suggests that unwanted changes that become too demanding are important for user acceptance or rejection of robots in the home environment.

CCS CONCEPTS

• Human-centered computing • Human computer interaction (HCI); • Empirical studies in HCI

1 Introduction

Previous research has shown that introducing robots into the home changes the work that is carried out by the homeowners [8,10,19,24,25,26]. Forlizzi and DiSalvo [9] show that the vacuum cleaning robot Roomba reduced cleaning labour and changed people's cleaning work. Cleaning was traditionally done once a week, but the Roomba can be active every day. The study shows how the physical environment of the home influenced how the Roomba was used, and the inhabitants helped the robot, e.g. by taking clothes from the floor so the Roomba could clean it. The study concludes that the homes and the Roomba needed to adapt to each other. The robot vacuum cleaner was not a replacement of the traditional vacuum cleaner. Cleaning habits and attitudes change to the degree that some personal convictions were found to be not compatible with using a robot to vacuum clean the house [8]. Cleaning robots 'elicit dynamic interactions with physical space, household members, and intended tasks. These relationships are inter-connected and relational to each other' [26, p. 427]. Sung et al. [25, 26] argue for the need for designers to understand robot owners. In this paper, I explore in-depth how the

Roberto

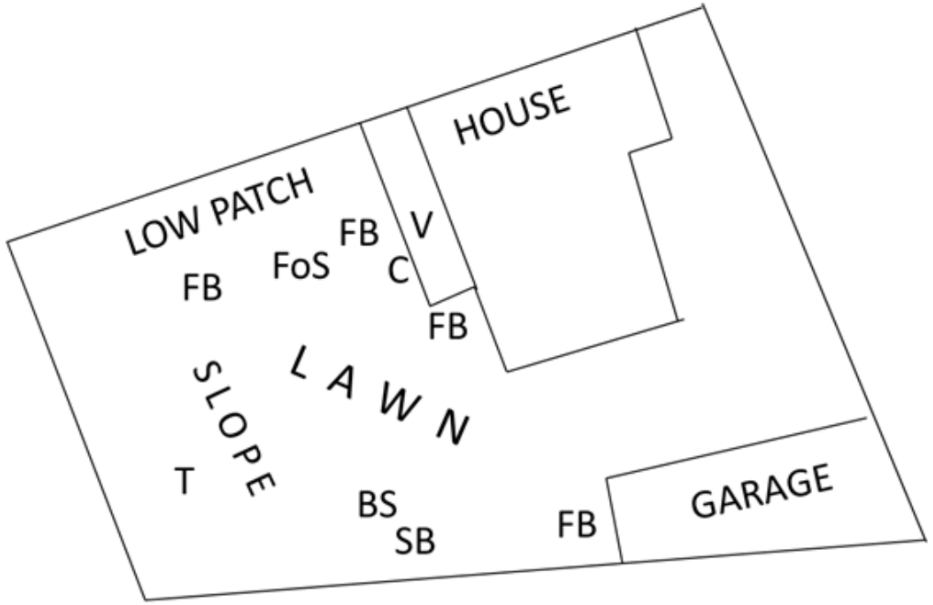

Figure 2: A rough sketch of the garden. BS: Beech stump, C: Charging station, FB: Flower bed, FoS: Flight of steps, T: Apple tree, SB: Sandbox, V: Veranda

Figure 3: The charging station needed electrical connection and was installed under the veranda. The red line indicates where we first laid the electric cable.

Figure 4: The stump grubber removing the tree stump was a large and noisy machine (left) leaving a large pile of wood chippings (right).

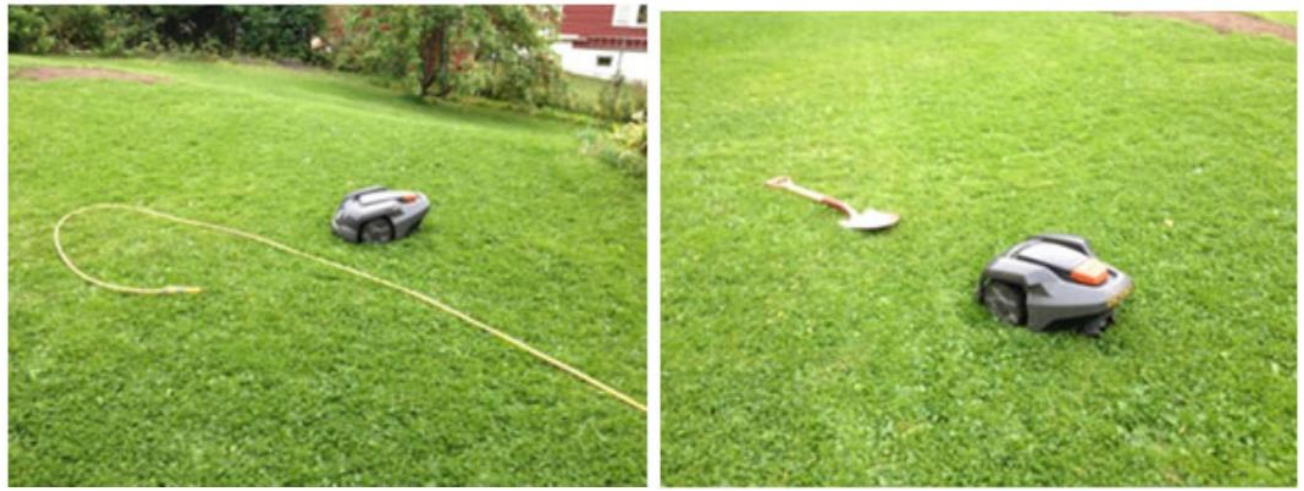

Figure 6: Roberto may damage the water hose (left), while the metal spade left on the lawn can damage Roberto's knives (right).

Figure 5: While repairing the patch, the spade, wheelbarrow and other tools were stored in the sandbox, where they are out of reach for Roberto.

Figure 7: Left: Roberto is stuck at the boundary wire near a flowerbed. The picture shows the border between higher vegetation to the right and the mowed lawn to the left. Right: Aiming for smooth operations of Roberto came in conflict with caring for this pitiful little sapling (in the red circle).

refleksjon: automatisering av oppgaver

hvilke arbeidsoppgaver inngår i Roberto's gressklipping?

- gamle oppgaver som blir automatisert
- gamle oppgaver som må utføres manuelt
- nye oppgaver som inngår i automatikken og gjøres automatisk
- nye oppgaver som følger med automatikken og må gjøres manuelt

oppgaver	automatisk	manuelt
gamle	*gressklipp*	*kantklipp*
nye	*lading*	*rydding mm.*

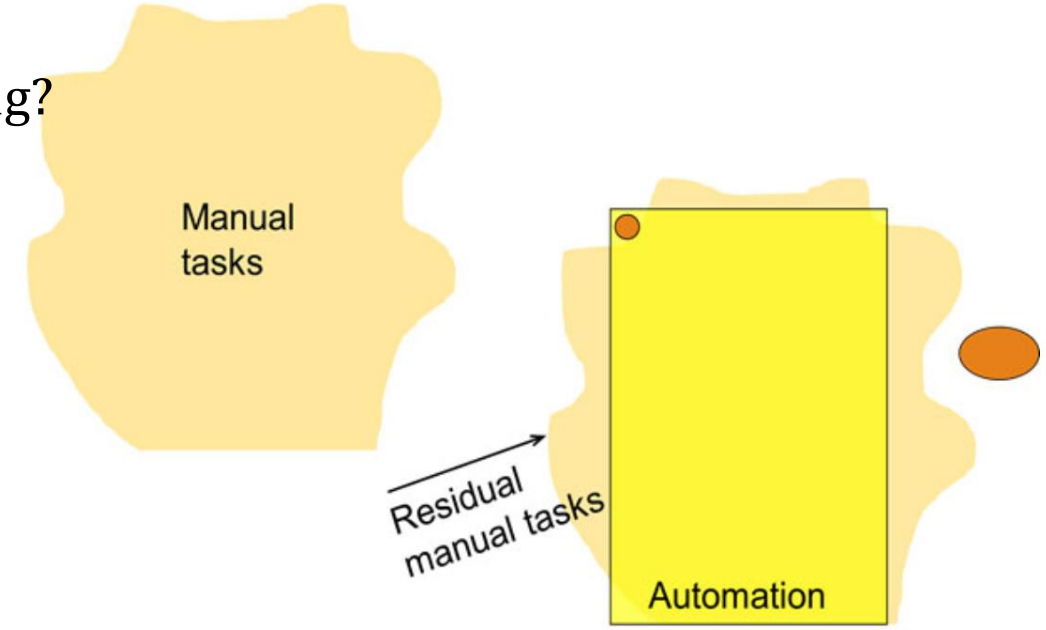
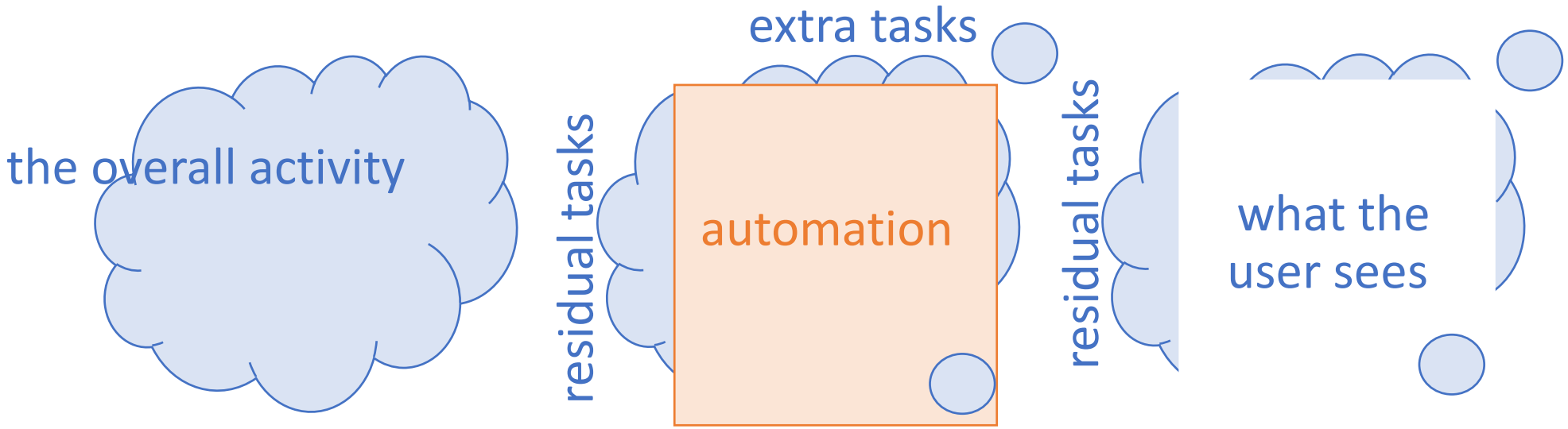
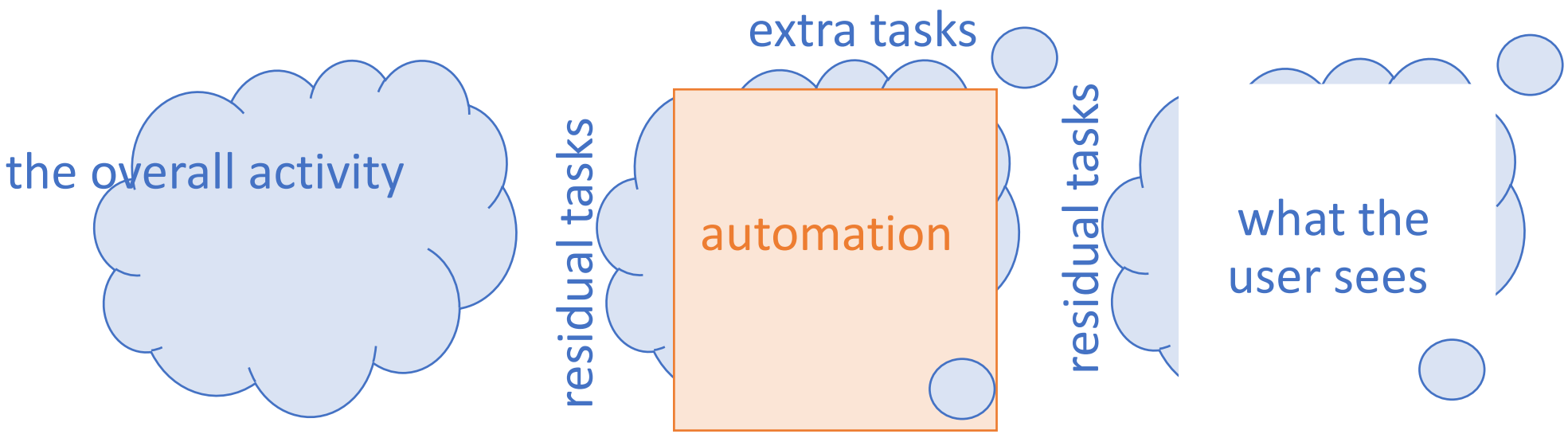

Figure 1: From an initial set of manual tasks (left), automation removes some tasks (right), indicated by the square, leaves some manual tasks (the orange fringe) and introduces some genuinely new tasks, indicated by the circles inside and outside of the automation of the old task area.

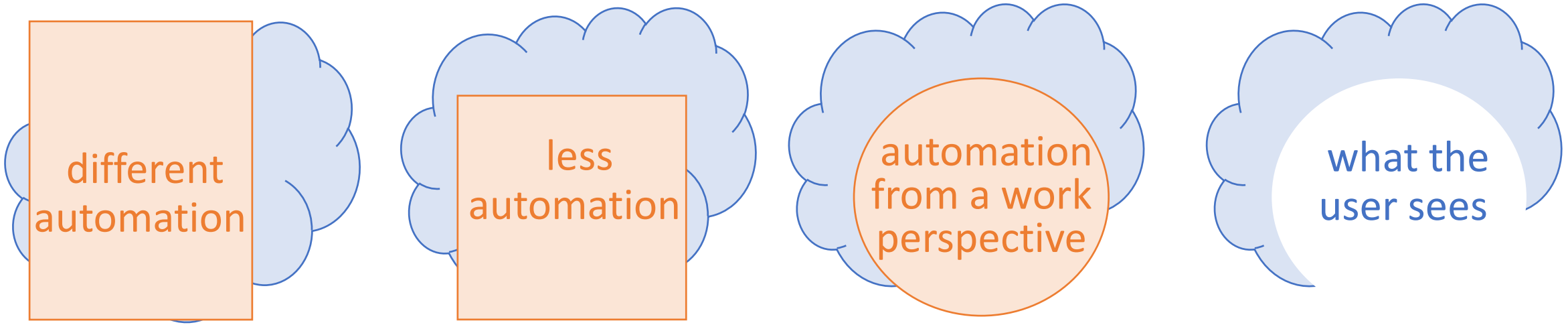

brukeren ser bare rest-oppgaver som er manuelle

Sverre Norberg-Schulz Hagen, Guri Verne, Tone Bratteteig: "All celebrities and sports on top". Prototyping automation for and with editors. PDC 2020

brukeren ser bare rest-oppgaver som er manuelle

Sverre Norberg-Schulz Hagen, Guri Verne, Tone Bratteteig: "All celebrities and sports on top". Prototyping automation for and with editors. PDC 2020

rasjonalitet

Store Norske Leksikon

Rasjonell betyr fornuftsmessig: det som er rasjonelt, preges av fornuft og logikk. Det motsatte ordet er irrasjonell.

Rasjonelle handlinger utføres etter fornuftsmessige, hensikts-messige, praktiske eller vitenskapelige metoder.

...

Det er vanlig å skille mellom ulike typer rasjonalitet avhengig av hva slags område vår fornuft eller evne til rasjonalitet anvendes på.

Typer rasjonalitet

- teoretisk (epistemisk): om noe er sant eller ikke
- praktisk: instrumentell / mål-middel / formålsrasjonalitet

rasjonalitet

Store norske leksikon / Religion og filosofi / Filosofiens fagdisipliner / Erkjennelsesteori

Rasjonalitet, fornuft, fornuftighet, fornuftsmessighet og hensiktsmessighet.

UTTALE rasjonalit'et
ETYMOLOGI til rasjonal
OGSÅ KJENT SOM fornuft, hensiktsmessighet

Rasjonalitet er et omstridt begrep i filosofien, men kan sies å i hovedsak betegne to ting:

1. en *standard* eller *målestokk* som man bruker for å vurdere om menneskers tanke- og handlingsliv er fornuftige eller hensiktsmessige
2. den *evnen* individet besitter som gjør det mulig både å etterkomme og å feile hva gjelder de kravene eller betingelsene som ligger i 1

En kan være rasjonell i betydning 2, uten å være rasjonell i betydning 1. Det virker derimot klart at det å være rasjonell i betydning 1 fordrer at man er rasjonell også i betydning 2. Følgelig har man gjerne tenkt seg at rasjonalitet i betydning 1 er avledet eller springer ut av rasjonalitet som evne og kapasitet (betydning 2).

Gjennom filosofihistorien har man gjerne tatt utgangspunkt i Platons og Aristoteles' tese om at mennesket er et vesen med fornuft - et såkalt rasjonelt dyr - og diskusjonene har gjerne dreid seg om hvordan denne kapasiteten skal forstås.

Diskusjonen rundt rasjonalitet handler også om hva slags kriterier eller prinsipper som er forutsatt for at noen skal regnes som rasjonelle og fornuftige, i hvilken grad mennesket evner å leve opp til disse samt hvordan man kan bruke slike prinsipper for å begrunne moralske prinsipper, politiske organisasjonsstrukturer eller vitenskapelige metoder.

Max Weber: grunner for sosial handling

Som enhver annen handling kan også sosial handling være

1. *formålsrasjonell, instrumentell, formell:* valg av midler for å oppnå ønskede og kalkulerte mål der folk og ting representerer betingelser eller midler til måleoppnåelse
2. *verdirasjonell («substantive»)*: drevet av en bevisst tro på at en bestemt adferd – i seg selv og uavhengig av resultatet – har en etisk, estetisk, religiøs eller annen egenverdi;
3. *affektuell / emosjonell*: bestemt av affekter og følelser;
4. *tradisjonell*: bestemt av vaner og skikker

Weber 1999: 43

litt mer om Webers bidrag til sosiologien

- makt og herredømme (legalt/byråkratisk, tradisjonelt (føydalt), karismatisk)
- den protestantiske etikk og kapitalismen
- «idealtyper» = «rene» former for makt, handlinger osv. som ikke finnes i virkeligheten, men som kan brukes analytisk
- handlingstyper = typer rasjonalitet til grunn for handlingene
- rasjonalisering og det rasjonelle byråkratiet (faste regler, hierarki, ekspertise, upersonlig saksbehandling)

+ viktig å gjøre det enkelte menneskes overveielser og valg forståelige i den kontekst de opererer innenfor: Forståelse forutsetter at vi er i stand til å skjønne den subjektive mening som er knyttet til folks valg, hvorfor og hvordan noe kan gi mening for den enkelte i en bestemt sosial sammenheng.

litt mer om Webers bidrag til sosiologien

- makt og herredømme (legalt/byråkratisk, tradisjonelt (føydalt), karismatisk)
- den protestantiske etikk og kapitalismen
- «idealtyper» = «rene» former for makt, handlinger osv. som ikke finnes i virkeligheten, men som kan brukes analytisk
- handlingstyper = typer rasjonalitet til grunn for handlingene
- rasjonalisering og det rasjonelle byråkratiet (faste regler, hierarki, ekspertise, upersonlig saksbehandling)

+ viktig å gjøre det enkelte menneskes overveielser og v
kontekst de opererer innenfor: Forståelse forutsetter at
den subjektive mening som er knyttet til folks valg, hvo
mening for den enkelte i en bestemt sosial sammenheng

forskning.no

Debatt Ung Podcast Jobb

Dette sier forskningen om Trumps lederstil

Det finnes trekk av Trumps lederstil i Norge også, ifølge forsker.

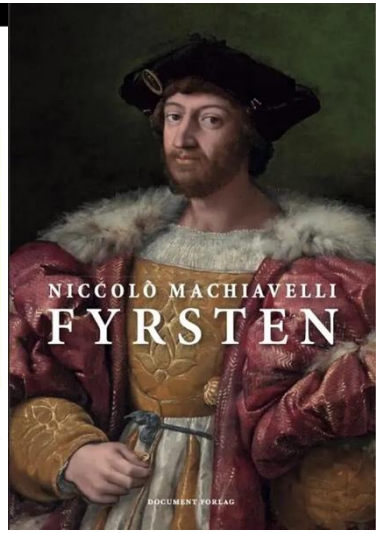
President Donald Trumps lederstil har blitt et populært tema i ledelsesforskningen. (Foto: Brian Snyder / Reuters / NTB)

Nina Kristiansen
JOURNALIST

PUBLISERT 08.09.2025 - 00.01

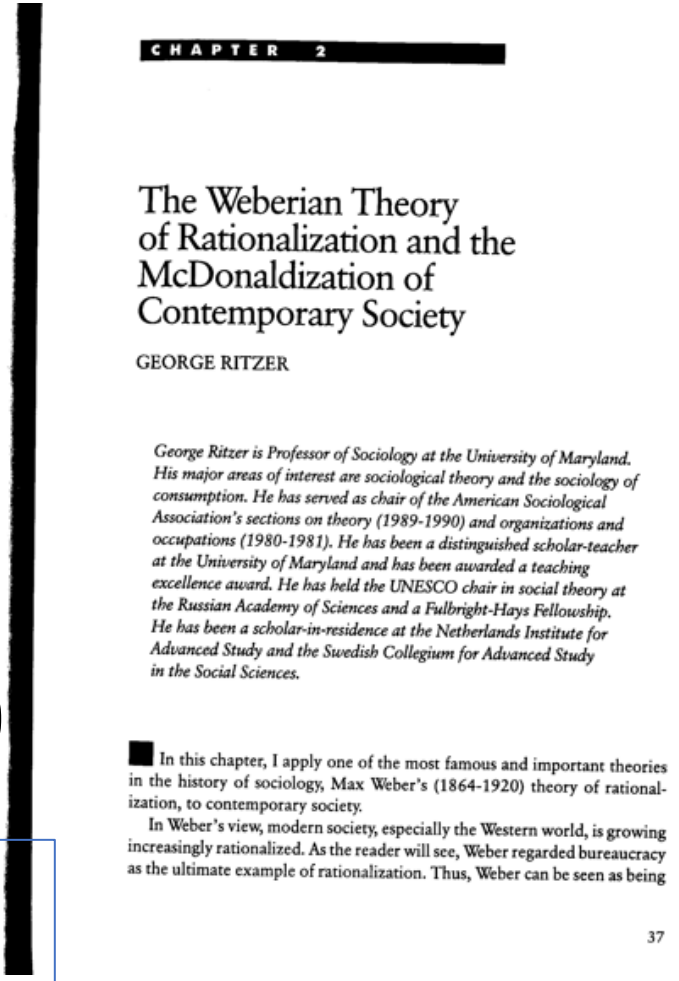
Forskere på organisasjon og ledelse har kastet seg over lederstilen til president Donald Trump.

I ulike studier blir Trumps lederstil beskrevet som karismatisk, populistisk, kaotisk, barnslig eller fascistisk.

McDonaldisering = videreutviklet byråkratisering

- Effektivitet: valg av optimale midler for å nå et mål, den raskeste veien fra A til B
- Kalkulerbarhet / kvantifisering: vekt på ting som kan telles og måles, dvs. kvantitet mer enn kvalitet
- Forutsigbarhet: ønske om å unngå overraskelser ved at tjenester og produkter er identiske uansett hvor du befinner deg (dvs. forutsi fra et tidspunkt / sted til et annet)
- Kontroll gjennom å erstatte menneskelige beslutninger med automatikk (eliminere uforutsigbarhet gjennom automatisering)
- Rasjonalitetens irrasjonalitet: performative effekter av byråkrati
  - *dehumanisering: både ansatte og kunder behandles som tall i et system*
  - *ineffektivitet: enkle oppgaver blir gjort kompliserte gjennom regler*
  - *helse/miljø-skader: billig masseproduksjon har skadelige effekter*

CHAPTER 2

The Weberian Theory of Rationalization and the McDonaldization of Contemporary Society

GEORGE RITZER

George Ritzer is Professor of Sociology at the University of Maryland. His major areas of interest are sociological theory and the sociology of consumption. He has served as chair of the American Sociological Association's sections on theory (1989-1990) and organizations and occupations (1980-1981). He has been a distinguished scholar-teacher at the University of Maryland and has been awarded a teaching excellence award. He has held the UNESCO chair in social theory at the Russian Academy of Sciences and a Fulbright-Hays Fellowship. He has been a scholar-in-residence at the Netherlands Institute for Advanced Study and the Swedish Collegium for Advanced Study in the Social Sciences.

In this chapter, I apply one of the most famous and important theories in the history of sociology, Max Weber's (1864-1920) theory of rationalization, to contemporary society.

In Weber's view, modern society, especially the Western world, is growing increasingly rationalized. As the reader will see, Weber regarded bureaucracy as the ultimate example of rationalization. Thus, Weber can be seen as being

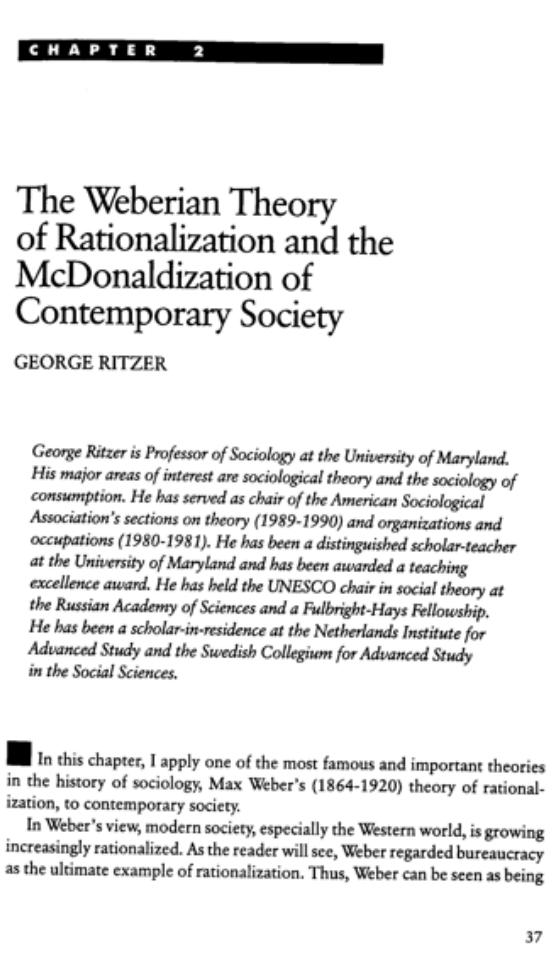
37

McDonaldisering = videreutviklet byråkratisering

- Effektivitet: valg av optimale midler for å nå et mål, den raskeste veien fra A til B
- Kalkulerbarhet / kvantifisering: vekt på ting som kan telles og

Bureacratic rationalization ... Revolutionizes with *technical means*, in principle, as does every economic reorganization, «from without»: It *first* changes the material and social order, and *through* them the people, by changing the conditions of adaptation, and perhaps the opportunities for adaptation, through a rational determinsation of means to ends.
(Ritzer refererer til Weber på side 40)

- Rasjonalitetens irrasjonalitet: performative effekter av byråkrati
  - *dehumanisering: både ansatte og kunder behandles som tall i et system*
  - *ineffektivitet: enkle oppgaver blir gjort kompliserte gjennom regler*
  - *helse/miljø-skader: billig masseproduksjon har skadelige effekter*

CHAPTER 2

The Weberian Theory of Rationalization and the McDonaldization of Contemporary Society

GEORGE RITZER

George Ritzer is Professor of Sociology at the University of Maryland. His major areas of interest are sociological theory and the sociology of consumption. He has served as chair of the American Sociological Association's sections on theory (1989-1990) and organizations and occupations (1980-1981). He has been a distinguished scholar-teacher at the University of Maryland and has been awarded a teaching excellence award. He has held the UNESCO chair in social theory at the Russian Academy of Sciences and a Fulbright-Hays Fellowship. He has been a scholar-in-residence at the Netherlands Institute for Advanced Study and the Swedish Collegium for Advanced Study in the Social Sciences.

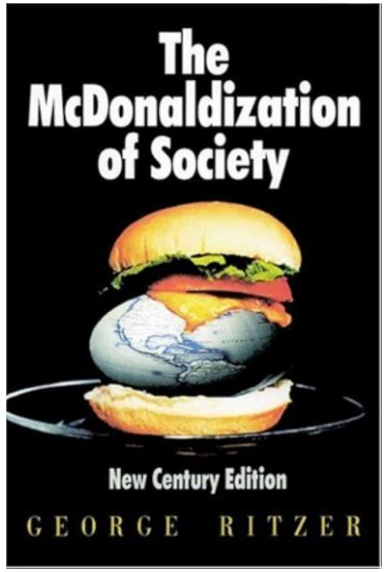
In this chapter, I apply one of the most famous and important theories in the history of sociology, Max Weber's (1864-1920) theory of rationalization, to contemporary society.

In Weber's view, modern society, especially the Western world, is growing increasingly rationalized. As the reader will see, Weber regarded bureaucracy as the ultimate example of rationalization. Thus, Weber can be seen as being

37

McDonalidiseringens rasjonalitet

Markedssuksess handler bl.a. om å være i posisjon til å skape sitt eget rasjonalitets-domene. Det utgjør en egen pakke med fornuft som passer til de varer og tjenester som tilbys og måtene de tilbys på og som gjør det mulig å forme kunder og brukere i sitt bilde.

Dette gjelder McDonalds, men også COOP, IKEA, Apple og ideelle organisasjoner som Redd Barna, eller blandede organisajsoner som DNT.

McDonald-restauranter kan ses som optimal realisering av prinsippene i teorien om rasjonelle valg, spesielt at folk foretrekker rask service og rask spising framfor venting og langsom nytelse eller forutsigbarhet framfor overraskelse (som er rasjonelle valg).

McDonald-universet skaper forventninger og gjør prioriteringer som er forenlig med en bestemt brukergruppes (rasjonelle) valg, men går på bekostning av egne ansattes valgmuligheter og arbeidsmiljø.

Weber & Ritzer

	Webers rasjonalisering	***Ritzers McDonaldisering***
eksempel	byråkratiet, fabrikken	fastfood-restauranten
fokus	fra tradisjon & tro til målrasjonalitet, regler, vitenskap	prinsipper om effektivitet, kontroll, standardisering overalt, globalt
drivkrefter	kapitalisme, vitenskap, statlige apparater	forbrukersamfunnet, globalisering, profittmaksimering
resultat	"rasjonalitetens jernbur": folk fanges i rigide, meningsløse systemer	"rasjonalitetens irrasjonalitet": over-rasjonalisering skaper nye problemer

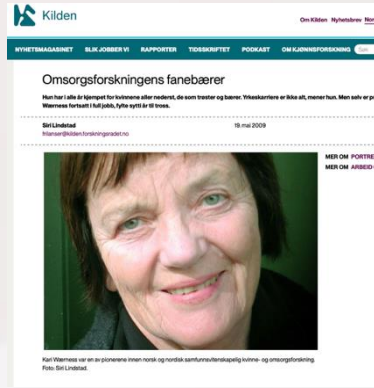

hverdagseksempel: «Make the Wait seem Appropriate»

When people must endure waits, they should know why. Moreover, they should agree that the wait is unavoidable and, therefore, that it is reasonable that they have to wait. (D. Norman 2011: 187)

ekstra: Thomassen om rasjonalitet

Utgangspunkt i sykepleie, pleie av psykisk syke pasienter

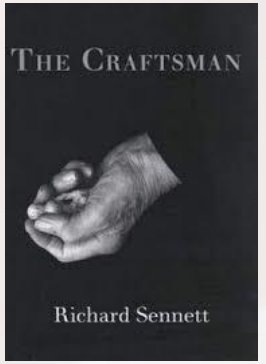
- sykepleiefaget er definert som **omsorgsrasjonalitet** (Wærness), som likner på **ansvarsrasjonalitet** (Sørensen) og kan knyttes til barmhjertighet, omsorgsetikk og evne til omtanke
- omsorgsarbeid blir dermed et moralsk prosjekt og knyttes til kvinners væremåte
- denne definisjonen av omsorg gjør at omsorgsarbeidet individualiseres og da diskuteres ikke rammebetingelsene og organiseringen av arbeidet
- sykehusenes organisering av arbeidet gir dårlige rammebetingelser for sykepleien (tidspress, dokumentasjonskrav, møter) som medfører "ansvarsoversvømmelse" og "samvittighetsstress"

"Maktutredningen beskriver … at ansvaret for å 'få gjort jobben' i økende grad legges på enkelt-arbeidstakeren, men at kontrollen over premissene for arbeidet (tempo, produksjon, måltall o.l.) reduseres" (s. 62)

Thomassen om rasjonalitet

- **håndsverksrasjonalitet** som alternativ forståelsesramme (bygger på Sennett: *The Craftsman*)
- karakteriseres av å jobbe **prosessuelt og kontekstuelt** = responsivt.
  - følge over tid, prøve seg fram, se hva som virker & lære underveis "Læringen skjer i praksis". Bygger på Schöns begreper *reflection-in-action* & *reflection-on-action*. Sennett kaller det å resonnere baklengs, fra årsak til virkning.
  - lære å kjenne og jobbe med det unike materialet og tilpasse arbeidet til situasjonen
- imperative yrkeshandlinger = arbeidsmetodikker som "er nødvendige for å skape et kvalitativt godt håndveksprodukt." "fornemmelse av kvalitet er uløselig knyttet til praktisering av selve håndverket"

"Når problemet beskrives som et håndverksproblem, kan dette på en mer effektiv måte peke mot arbeidets organisering og strukturer. ... Det er vanskelig å tenke seg at man kan skape et godt håndverksprodukt uten at det organisatorisk legges til rette for imperative yrkeshandlinger. … Av denne grunn kan man si at håndverksrasjonaliteten raskere problematiserer de organisatoriske og strukturelle betingelsene for arbeid enn det den tradisjonelle omsorgsdiskursen gjør." (s. 74)

omsorgsrasjonalitet - håndverksrasjonalitet

Håndverksrasjonalitet – et alternativ til barmhjertighetsdiskursen i sykepleie

Ole Jacob Thomassen

I dette kapitlet analyseres omsorgsarbeidets tradisjonelle arbeidsetikk, slik den er utviklet både fra kristen etikk og i begrepet omsorgsrasjonalitet. Den sterke tilknytingen omsorg har til et ideologisk og etisk prosjekt hevdes å føre til å legge et stort moralsk ansvar på den enkelte omsorgsarbeider – med fare for at ansvarsoversvømmelsen kan bli urimelig stor. Dette ses i sammenheng med hvordan nyliberal organisering (New Public Management) i sykehusene i dag organiserer arbeidet på måter som fører til uheldig ansvarsoversvømmelse. Begrepet håndverksrasjonalitet introduseres som en noe annerledes begrunnelse for hva som kan borge for god omsorg. Dette begrepet beskriver omsorg som realisering av et sett av praktiske håndverksferdigheter. Håndverksrasjonalitetsbegrepet beskrives dermed som en arbeidsetikk som synliggjør at omsorgsarbeid også består av en form for «tekniske» og praktiske yrkeshandlinger som må utføres for å gi god omsorg. Hensikten med å drøfte omsorgsarbeid som tydeligere fundamentert i håndverksrasjonalitet er ikke å oppheve verdien av omsorgens ideologiske og etiske base, men å introdusere en tenkning som kan hjelpe omsorgsarbeidere til å fremme en tydeligere kritikk av omsorgens organisatoriske rammer: Gjennom tenkningen om omsorgsarbeid som håndverksbasert kan det bli tydeligere at visse organisatoriske rammebetingelser – og ikke bare sterk moralsk oppslutning om omsorgens egenverdi hos den enkelte omsorgsarbeider – må være på plass for å skape god omsorg.

Cecilie Basberg Neumann, Nina Olsvold og Tove Thagaard (red.)

Omsorgsarbeidets sosiologi

"dette er ment som et forslag til å styrke omsorgsarbeidernes argumentasjon vis-à-vis uhensiktsmessig organisering knyttet til nyliberal organisering. Håndverksrasjonaliteten definerer god produksjon som god kvalitet – som I omsorgssammenheng handler om eksempelvis varige forbedringer – og kan derfor brukes som en *kritikk* av et produksjonsbegrep som handler om å få pasienter raskest mulig ut av behandling." (s. 77)

2016

FAGBOKFORLAGET Bergen

ekstra 2: tilsynelatende irrasjonell oppførsel kan være rasjonell!

Formal theories of rational choice suggest that information about the possible consequences of alternative actions will be sought and used only if the precision, relevance, and reliability of the information are compatible with its cost. Empirical studies of information in organizations portray a pattern that is hard to rationalize in such terms. In particular, organizations systematically gather more information than they use, yet continue to ask for more. We suggest that this behavior is a consequence of some ways in which organizational settings for information use differ from those anticipated in a simple decision-theory vision. In particular, the use of information is embedded in social norms that make it highly symbolic. Some of the implications of such a pattern of information use are discussed.•

Information in Organizations as Signal and Symbol

Martha S. Feldman and James G. March

Formal theories of rational choice suggest that information about the possible consequences of alternative actions will be sought and used only if the precision, relevance, and reliability of the information are compatible with its cost. Empirical studies of information in organizations portray a pattern that is hard to rationalize in such terms. In particular, organizations systematically gather more information than they use, yet continue to ask for more. We suggest that this behavior is a consequence of some ways in which organizational settings for information use differ from those anticipated in a simple decision-theory vision. In particular, the use of information is embedded in social norms that make it highly symbolic. Some of the implications of such a pattern of information use are discussed.•

INTRODUCTION

Organizations are consumers, managers, and purveyors of information. Rules for gathering, storing, communicating, and using information are essential elements of organizational operating procedures. The technologies associated with using and managing information are the bases for several major growth industries, most notably computing and consulting. Reputations for organizational intelligence are built on capabilities for securing, analyzing, and retrieving information in a timely and intelligent manner. This practical consciousness of the importance of information is mirrored by research intended to understand and improve the uses of information by human beings. Information-processing interpretations of cognition, economic theories of information, and cybernetic perspectives on adaptation all build on the idea that the processing of information is a vital aspect of human behavior.

The study of information in organizations, like the study of choice with which it is often closely allied, involves a dialectic between students of information behavior on one hand and information engineers (or economists) on the other. Information engineers hope to design information systems with some clear elements of sensibility in them, or, in the best of all worlds, to design optimal systems (Kanter, 1972; Keen, 1977; Henderson and Nutt, 1978). For students of behavior, the problem is to understand actual human encounters with information. They focus on such things as the ways in which individuals and organizations deal with information on environmental uncertainty and risk (Tversky and Kahneman, 1974; Janis and Mann, 1977; Slovic, Fischhoff, and Lichtenstein, 1977; Nisbett and Ross, 1980), the ways in which individuals and organizations initiate and discontinue search activities (March and Simon, 1958; Cyert and March, 1963; Staw and Szwajkowski, 1975; Sabatier, 1978), and the ways in which organizational biases are reflected in information processing (Cyert, March, and Starbuck, 1961; Wilensky, 1967; Allen, 1969; Adelman, Stewart, and Hammond, 1975).

The dialogue between information engineers and students of information processing is most direct when differences between actual human behavior and apparently optimal information behavior are observed. Engineers characteristically seek to improve behavior, to instruct human actors in techniques for making better use of information. Students of information

© 1981 by Cornell University.
0001-8392/81/2602-0001/$00.75

•We are grateful for the comments of Kenneth Arrow, Kennette Benedict, Robert Biller, David Brereton, Louise Comfort, Jerry Feldman, Victor Fuchs, Anne Miner, J. Rounds, Alan Saltzstein, Guje Sevon, and J. Serge Taylor; for the assistance of Julia Ball; and for grants from the Spencer Foundation, Brookings Institution, Hoover Institution, and National Institute of Education.

asis&t

PUBLICATIONS TOPICS

JASIST JOURNAL OF THE ASSOCIATION FOR INFORMATION SCIENCE AND TECHNOLOGY asis&t Association for Information Science and Technology

OPINION PAPER

The Social Informatics of Ignorance

Devon Greyson

First published: 13 January 2019 | https://doi.org/10.1002/asi.24143 | Citations: 16

Read the full text › PDF TOOLS SHARE

Abstract

Social informatics researchers use a variety of techniques to explore the intersections between technology and society. Current interest has turned to making more explicit our commonly tacit knowledge processes that involve

Wikipedia The Free Encyclopedia

Search Wikipedia Search

Contents hide

Agnotology

Within the sociology of knowledge, **agnotology** (formerly **agnatology**) is the study of deliberate, culturally induced ignorance or doubt, typically to sell a product, influence opinion, or win favour, particularly through the publication of inaccurate or misleading scientific data (disinformation).[5][6] More generally, the term includes the condition where more knowledge of a subject creates greater uncertainty.